

I dödens position?

Ekonomisering och professionalisering inom travsporten

SARA BERGLUND är doktorand vid etnologiska institutionen, Lunds universitet, men även verksam vid Institutet för Spelforskning på Högskolan på Gotland. Hon arbetar sedan en tid tillbaka på sin avhandling kring trav som sport och spel.

Framtidens travsport skall ju säljas på ett helt annat sätt än man gjorde tidigare. Visst skall folket helst komma till banan, men det gäller samtidigt att skyffla iväg dem så fort som möjligt när de tagit sig innanför entrén. Trivsel är inte längre något honnörsord i dagens travsport. Nej, det viktigaste är att tävlingsdagarna avverkas i ett rasande tempo.¹

det är kris inom svenskt trav! Denna uppfattning råder bland många aktiva inom sporten, de som arbetar dagligen med att träna och föda upp hästar, eller har ägarintressen i dem. Under de senaste åren har den ekonomiska utvecklingen inte motsvarat förväntningarna, vilket nu börjar ge avtryck bland dessa sportens utövare. Verksamheterna går inte längre runt och spelarna sviker.²

Som ett led för att återkalla publiken till arenorna infördes under vårvintern 2002 ett nytt grepp i samband med travtävlingar, kallat *Travexpress*. Uppfattningen hos somliga i ledande positioner inom travsporten var att tävlingarna var för långsamma, att det gick för mycket tid mellan varje lopp och att detta tråkade ut åskådarna. Därför skulle man nu korta ned dessa vanligen tjugo minuter till ungefär hälften. Tanken var att koncentrera kvällen på travbanan, så att besökande hela tiden skulle ha något att göra. Konsekvensen blev förvisso att de traditionsenliga defileringsarna av travekipagen inför varje lopp fick tas bort, liksom uppvärmningen av hästarna inför publik. Reaktionerna lät inte vänta på sig. Många uttalade en oro för att det sportsliga och sociala inom travet skulle tvingas ge vika för det ökade tempot. Defileringen, där hästar och kuskar presenteras för publiken, uppfattades som en viktig tradition, och värmmningen menade somliga var mer spännande än tävlingen i sig.³ Ovanstående saxning från en ledare är ett exempel i en debatt som ytterst kom att handla om travets

identitet. Denna är symptomatisk för det tillstånd som travet befinner sig i idag, där en krisfylld situation skapar funderingar kring vilka värden som bör vaktas och vilka de yttre hoten mot verksamheten är.

Vad innebär då det faktum att travet inte bara är en sport utan även en spelmarknad, och vilka konsekvenser har detta för ekonomi, ideologi och vardagsliv?⁴ Med utgångspunkt i denna fråga vill jag här diskutera några processer som har format dagens svenska trav, med fokus på ekonomisering och professionalisering.

STARTSKOTTET GÅR

Travsporten, så som den ser ut idag i Sverige, är en relativt ung företeelse. Den uppstod i organiserad form under 1800-talet, då man till en början körde lopp på tillfälligt anlagda banor på sjöisarna. Efter internationella influenser anlades 1907 den första permanenta banan, nämligen Jägersro i Malmö. Travsällskap bildades runt om i landet och så småningom även Svenska Travsportens Centralorganisation (STC). Idag finns det 31 permanenta banor som tillsammans anordnar knappt 10.000 lopp varje år.⁵

En milstolpe i den svenska travsportens historia är *totalisatorns* införande år 1923. En totalisator är ett särskilt vadhållningssystem, där insatserna registreras i en apparat som räknar ut de aktuella oddsen. Den eventuella vinstens storlek står på så vis i proportion till de samlade insatserna. Redan på slutet av 1800-talet introducerades totalisatorsystemet vid spel på galopp. Det dröjde dock inte länge förrän den förbjöds av staten, då offentligt arrangerade spel ansågs leda till omoral. När totalisatorn väl infördes igen, efter många års påtryckningar från trav- och galoppporten,

var det med motiveringen att den skulle ge staten insyn i verksamheten och välbehövliga skattepengar. Samtidigt skulle den gynna den svenska hästaveln genom att föra in mer pengar till sporten (Andersson 1973:3ff).

Totalisatorn infriade alla förväntningar. Mycket snabbt väcktes allmänhetens intresse för att spela på hästar, och då i synnerhet på trav. Sportens ekonomi förbättrades avsevärt och man fick möjlighet att köpa in utländska stjärntravare att basera en avelssatsning på (Andersson 1973:19). Detta blev startskottet för den internationellt konkurrenskraftiga travhästavel och tävlingsförhållanden vi har idag. Den ekonomiska uppgången inom travsporten skapade också förutsättningar för att tjäna pengar på att träna hästar. Yrkeskårer bildades som arbetade på heltid med trav och därigenom fick sin utkomst. Samtidigt inrättades olika utbildningar för att möjliggöra en gedigen yrkeskunskap i stallarna och på travbanorna.

Även hästarna genomgick förändringar. I snabb takt förädlades travarraserna och man avlade med stor medvetenhet fram individer med allt bättre anlag för att trava snabbt (Andersson 1973:18f). Den tidigare brukshästen som kunde användas i jord- och skogsbruk parallellt med sin tävlingskarriär (jfr Johansson 1994:143ff) blev en renodlad tävlingshäst med en särskild kroppsbyggnad och talang för att trava. Även utrustning och träningsmetoder som används vid matchning av hästarna förfinades och blev allt mer funktionella (jfr Ettrup 1991:96ff). Detta har lett till att tävlingsresultaten förbättrats avsevärt, tiderna sänkts samtidigt som säkerheten under loppet ökat med bättre banunderlag, mer reglerbara hästar och skickligare kuskar.

Förändringsprocessen inom travet har

förvisso skett stegvis, men ändå gått relativt snabbt. Utvecklingen har i många fall varit mycket radikal, det går i vissa avseenden knappt att jämföra dagens sport med den som existerade för hundra år sedan. Det som förr var ett fritidsintresse för några få med ett brinnande engagemang är idag ett lönearbete med tusentals anställda inom en mängd områden.

TRAV SOM SPORT OCH SPEL

Det offentliga hästspelet har fört en helt ny publik till travet. Tidigare var det främst de inom travsporten aktiva själva som bevistade banorna, men med totalisatorn utökades publiken mångdubbelt. De som i synnerhet attraherades av den underhållning och spänning som travet bjöd på kom från arbetarklassen. Sedan industrialiseringen och urbaniseringen hade man inom detta samhällsskikt fått såväl fritid som regelbundna inkomster, som gärna kunde spenderas på travbanan. Travets bakgrund var på många sätt även arbetarnas. Det var "män av folket" som satt såväl i sulkyn som på läktaren. Att "gå på travet", träffa vänner, dricka sprit och spela bort en slant blev snart en populär avkoppling efter dagens arbete i industrin.

Med totalisatorn förbättrades även de aktivas villkor. Spelet genererade vinster som kunde gå tillbaka till travsporten i form av prispengar. På 1970-talet inrättades ATG⁶ som skulle administrera spelet. Vid det laget befann sig travet i en nedåtgående kurva, där spelarnas entusiasm föreföll ha stagnerat. ATG fick i uppgift att verka för att sporten skulle utvecklas ytterligare, genom att bland annat etablera ett rikstotosystem. En decentralisering av travsporten inleddes och plötsligt blomstrade återigen såväl den sportsliga som den

ekonomiska sidan av travet.⁷ En konsekvens av det ökade spelandet blev dock att travet som sport hamnade i ett beroendeförhållande till spelet. Detta är nu helt nödvändigt för att sporten ska kunna bedrivas på dagens nivå och har också satt dess ekonomiska ramar. (Östervall 1997: 36). Därigenom avgörs – direkt eller indirekt – hur många lopp som ska köras, var dessa ska gå och hur mycket pengar en vinst ska generera. Travet har blivit en genomkommersialiserad verksamhet, där de sportsliga målen trängs med de ekonomiska.

I travets ledande branschorgan, *Trav och Galoppronden*, publicerades hösten 2001 följande smått cyniska reflektion över förhållandet mellan sporten och spelet, skrivet av en professionell travtränare:

Travfolket bävar i dessa dagar. [...] Beskattningen och investeringar i det spel som skall generera nya skatteintäkter har satts i fokus, medan travsportens kärnverksamhet – det vill säga sport och uppfödning – lämnas åt sitt öde. Den ursprungliga huvudsaken har blivit en bisak. Svansen har börjat vifta med hunden, och hunden skäller inte ens. Den bara smågnäller...⁸

Detta förhållande har naturligtvis fått en mängd konsekvenser för travet i stort. Synen på hästarna har förändrats, liksom förutsättningarna för en framgångsrik tränarrörelse. Även för hästägare, hästskötare och amatörtränare har utvecklingen mot en kommersiell rörelse medfört förändrade betingelser – ibland till det bättre, ibland till det sämre. Idag finns en utbredd oro bland aktiva inom travet att deras verksamhet ska förlora sin status av sport för att istället allt mer handla om spel, vilket blir tydligt i nedanstående insändare:

[Förr] fanns det en självklar anknytning mellan sport och spel, och travet var på väg att bli be-

traktad som en folksport [. . .] Men så plötsligt tog det slut. Inte på spännande marknadsföringsobjekt (Zoogin och Victory Tilly, låter det bekant?) utan på kopplingen sport och spel. Nu var det Spelet som gällde, nu skulle vi och Bosse [Bo Dockered, ordförande för ATG] bli 'onödigt rika!' [. . .] TV-tittarna tycker inte att trav är sport! Tror jag det, när vi matas med 'miljoner som skall fördelas', 'jackpotdrag' och 'korsdrag i kuponghögarna!' Ursäkta, men vart tog hästarna vägen?⁹

Det tillstånd som travet befinner sig i idag kännetecknas av ambivalens. Ibland talar man om spelet som sportens frälsare, vid andra tillfällen som dess förgörare. Spelets inflytande över travverksamheten skapar också farhågor av motstridig art. Å ena sidan räds man att det "genuina" i travet, dess "själ", ska gå förlorad om det blir en allt för ekonomisk och kommersiell verksamhet. Å andra sidan menar många att det måste komma *mer* pengar in i sporten, att en större del av den totala spelomsättningen i Sverige bör tillfalla de aktiva. Travet är förvisso inte så entydigt att dess sportsliga sida är på väg att helt försvinna och ätas upp av spelet. Naturligtvis är förhållandet mer komplext än så. Snarare kan man se det som att travet befinner sig i en ständig balansakt mellan sport och spel, där vågskålen tippar åt olika håll allt efter omständigheterna. Under årets största travhändelse i Sverige, Elitloppet, är det således framför allt de sportsliga prestationerna som lockar publik, medan tyngdpunkten en vanlig V75-dag snarare ligger på spelet.

PROFIL ELLER KORSDRAGARE?

En viktig faktor för travets utveckling och popularitet är massmedierna. Med den ökade tillgängligheten i tv lockades ännu nya spelare – de som inte är tillräckligt

engagerade för att spendera hela kvällar på travbanan, men som gärna ser ett sammandrag på tv. Även på text-tv och i dagstidningar finns ständigt aktuella travnyheter att ta del av. På Internet går det till och med att få senaste nytt från "värmingar" – hur hästarna har betett sig under uppvärmningen inför loppet, vilken utrustning de ska bära samt om de har sovit gott och ätit bra dygnet före.¹⁰ Därigenom har möjligheten öppnats för travet att bli en angelägenhet för fler än de traditionella anhängarna, vem som helst oavsett samhällstillhörighet kan på ett komfortabelt sätt kontrollera sina kuponger hemma i tv-soffan.¹¹ Det har således blivit bekvämare att spela på hästar, man behöver inte bege sig hemifrån och heller inte själv anstränga sig särskilt mycket för att finna information om hästar och kuskar. Inte ens till spelombudet behöver man bege sig, allt som krävs är en nätuppkopplad hemdator.

Spelnyheternas lättillgänglighet tenderar också att göra spelarna allt mer "otrogna". För många är det inte hästarnas enskilda prestationer som betyder något, utan huruvida de "rätta" siffrorna – det vill säga de som streckats på kupongerna – sitter på den segrande hästens huvud eller inte. Detta leder till att hästarna riskerar att förlora sin status som individer för spelarna och istället bli till kuggar i ett maskineri, främst värda något i kombination med en spelkupong. "Otroheten" innebär då att den häst som ena dagen hyllas som en hjälte – genom att göra en spelare till vinnare – nästa dag kan ses som ett hot om den inte finns med på kupongen, eller buas ut för att inte ha motsvarat förväntningarna.¹² I travsportens vardag är det sällan de sportsliga prestationerna som hyllas främst, då ska det till något alldeles extraordinärt för att motverka spelares besvikelser över uteblivna vinster.

Annorlunda är det förvisso vid de riktigt stora loppen, dit folk vallfärdar för att se till exempel Varenne eller Scarlet Knight utklassa sina konkurrenter – trots att utgången från början är så given att ingen spelare kan bli rik på det.

Totalisatorns förekomst har tillsammans med massmedia idag lyckats förändra travsportens status i Sverige. Stora summor pengar har använts för att tvätta bort stämpeln av skumrask, dels genom effektiva marknadsföringskampanjer där etablerade "kändisar" (såväl sportstjärnor som artister) använts för att locka nya intresserade, dels genom ombyggnationer av travbanornas åskådarplatser. Enligt hör-sägen fanns på Jägersro för inte så länge sedan en källarvåning under läktaren som var okänd på grund av det folk den drog till sig, samt de skumma affärer som gjordes upp i den. Det var en "undre värld", både bokstavligt och metaforiskt sett. Idag har källaren renoverats och fräschats upp med cafeteria och öppen planlösning, och de ofta alkoholstinna figurerna har bytts ut mot barnfamiljer med glass i handen. Årets stora travhändelser, exempelvis Svenskt Travderby, marknadsförs nu som en familjefest, och lockar med godisregn och roliga uppvisningar. Travet har således tagit ett kliv upp på samhällsstegen.

Mediernas betydelse för dagens travsport är mycket stor. Ändå har man inom de aktivas led en inte helt oförbehållsamt positiv inställning till dem. Framför allt handlar kritiken om hur travet framställs i reklam och tv-sändningar. ATG styr över dessa produktioner och betalar TV4 för löpningarnas sändningstider. Här menar många inom sporten att man har lagt för stor vikt vid att presentera travet utifrån spelet, alltså utifrån kommersiella värden. Istället önskas en betoning på det sportsliga, med de profiler och den atmosfär

detta inrymmer. Ofta jämför man med hur andra sporter presenteras och refereras i massmedia:

Medan fotbollen upplever massmedial hysteri runt till exempel Zlatan Ibrahimovic och speedwayen har sin golden boy i trefaldige världsmästaren Tony Rickardsson [...] satsar travet på nyckelord som 'jackpot', 'se travet i TV' och 'söndags-V5 med årets rookies'. Det som skrivs och visas både före och efter (och även på barnorna!) tävlingar är egentligen platt intet än ren spelredovisning, dött, tråkigt och platt. Den sagolika Legolas-kampanjen i början på 80-talet ter sig som en nostalgisk relik lämplig att ställa ut på travmuseet i Årjäng. Idag hade inte Legolas setts som en högintressant publikmagnet. Han hade varit en '90-procentare' och hans motståndare 'korsdragare'.¹³

Det finns dock en hel del profiler, både fyrbenta och tvåbenta sådana, inom travsporten. Dessa utgörs av stjärnorna, internationellt konkurrenskraftiga individer som äger en förmåga utöver det vanliga. Trots att de som citatet ovan antyder inte används för att marknadsföra sporten för allmänheten, som fallet var under den riksbekante Legolas karriär, har de ofta en särställning bland de redan insatta. Också en skicklig tränare har möjlighet att bli en känd profil, men förutsättningen är inte bara att ha en bra häst, utan också att kunna bemöta omvärldens krav på "rätt" sätt.

TRAVHÄSTEN SOM FÖRETAGSIDÉ

Inom travtränarkåren skiljer man på professionella tränare och amatörer. De förra har erhållit en proffslicens efter genomgången travtränarutbildning, och ägnar sig vanligen åt att träna andras hästar på heltid. En amatörtränare får däremot bara träna sina egna och släktingars hästar. Han

Vardag och fest. Dagens travtränare måste besitta många färdigheter för att vara konkurrenskraftig med sin verksamhet. Foto: Joakim Lövgren.

innehar också en särskild licens som tas ut efter en kortare utbildning, men har vanligtvis sin travverksamhet som fritidssysselsättning. Den professionella travtränarrollen uppstod i samband med spelets införande, då det blev ekonomiskt möjligt att ägna sig åt att träna andras hästar. Sedan industrialiseringen hade också folk fått råd att hålla häst som hobby (Ettrup 1991:96). Tidigare var travhästarna som

nämnts dubbelarbetande, men nu när de inte längre behövdes i jordbruket kom de att tillskrivas en underhållande funktion istället.

Under 1900-talet har den professionella tränaren och amatörtränaren allt mer separerats från varandra. Den professionella verksamheten har ansatts av nya krav genom travets ökade marknadsorientering. För ett tjugotal år sedan var trav-

tränaren en person som hade ett gediget kunnande kring hur man bäst tränar fram en häst för travlopp. Han ägnade all sin tid åt att preparera hästarna, och det var också vad hästägarna förväntade sig av honom. Idag har tränaren fått utveckla några helt nya roller, som det är minst lika viktigt att vara kompetent inom som när det gäller själva träningen. För att han ska vara konkurrenskraftig idag duger det inte att bara ha god hand med djuren, tränaren måste även ha god hand med dessas ägare. Kundvård har således blivit en central syssla som tar allt mer tid för den enskilde tränaren. Den som inte har en god kontakt med hästägarna riskerar att förlora hästar i träning, och det kan i sin tur betyda svdande ekonomiska förluster och till och med konkurs. Att vara serviceminded är idag något som tränarna får lära sig redan på tränarutbildningen, och som de sedan måste upprätthålla genom att anordna träffar för hästägarna, se till att vara tillgänglig för de som önskar information om hur hästarna går i träning, ge "stalltips" och inte minst ha en uppdaterad hemsida på Internet.

Det som har skett inom travsporten under de senaste årtiondena har paralleller i andra sporter. Liknande tendenser kan ses inom fotbollen som också har utvecklats från folkrörelse till marknadsinriktad verksamhet, framför allt på elitnivå. Tomas Peterson (1989, 1991) har med hjälp av professionaliseringsteorier analyserat den förändring som skett inom fotbollen mellan 1967 och 1989, utifrån ett givet exempel (Halmstads BK). Hans resultat är på flera sätt applicerbara på travsporten, även om sporternas förutsättningar är skilda. Peterson menar att förändringen inom fotbollen tog fart i samband med att amatörreglerna avskaffades och det blev möjligt att ägna sig åt fotboll på en pro-

fessionell nivå. Sporten förlorade då till viss del sin status som fritidsaktivitet med ideellt engagerade aktiva, för att istället bli en kapitaliserad verksamhet som baserades på lönearbete (1989:7f). Även om travsporten länge har haft både professionella och amatörer bland sina aktiva, kan samma tendens spåras.

En profession är något som uppkommer, formas och etableras i den samhällsliga arbetsdelningen (Peterson 1991:7). Enligt Talcott Parsons (1964:37) är professionerna viktiga beståndsdelar i det moderna samhället genom att dessa bär och förmedlar ett rationellt värdesystem och driver ekonomin framåt. Medlemmarna av en profession skiljer sig från övriga samhällsmedlemmar genom att besitta en särskild sorts praktiska och teoretiska kunskaper. Professionerna kan också definiera sig och avgränsa sig utåt genom att avkräva medlemmarna ett visst kunnande, utbildning eller individuell kvalificering (Parry & Parry 1977:112). För att de ska fungera krävs en helhet, en infrastruktur som utgörs av en värld byggd runt verksamheten, med yrkesverksamma från flera områden (Peterson 1991:9). Travtränarkåren utgör otvivelaktigt en sådan profession. De delar ett kunnande som de har förvärvat genom en utbildning, vilken är mycket svår att komma in på. Som licensierade har de också ensam auktoritet att bedriva en kommersiell tränarrörelse. För att deras verksamhet ska fungera krävs dock ett nära samarbete med andra yrkeskårer, där hästskötare, banpersonal, veterinärer och hovslagare kan nämnas som några av de mest centrala.

För att inom tränarkåren kunna tillmötesgå de nya omständigheterna har nya lösningar skapats under åren. På 1990-talet uppstod en ny nischad yrkeskategori – så kallade *catchdrivers*. Denna består av

kuskar som har specialiserat sig på att enbart köra travlopp och inte har någon tränarverksamhet bredvid. Den traditionelle travtränaren har annars vanligtvis varit den som har kört hästen på tävlingar, men sedan några år tillbaka kan man nu anlita professionella körsvenner, som ofta har oerhört mycket mer erfarenhet av löpkörning än vanliga tränare.¹⁴ En catchdriver kan köra ett tiotal lopp varje kväll året runt, och får därmed en rutin och erfarenhet som ger honom fördelar framför tränare som kör ett lopp i veckan. För att inte akterseglas i konkurrensen känner sig allt fler tränare och hästägare därför tvungna att acceptera denna arbetsdelning och själva anlita yrkeskuskar.

Andra sätt att anpassa sig till de nya kraven, vilket också blivit allt vanligare, är att dela upp travtränarrörelsen mellan ett par personer som kompletterar varandra i kunnande, där var och en får möjlighet att utveckla just sina talanger inom verksamheten. Exempel på detta är det (i Sverige verksamma) finländska tränarparet Veijo Heiskanen och Kari Lähdekorpi som har nått betydande framgångar sedan de slagit samman sina rörelser. Idag kan den förra främst ägna sin tid i stallarna, med att träna och köra häst, medan den senare tar hand om kundkontakter, administration och marknadsföring.¹⁵ Det är en helt ny organisation, kännetecknad av specialisering, som sålunda tvingas fram av marknadens krav.

Den professionella tränaren som ofta har ett stort antal hästar i träning tvingas till ett funktionellt förhållningssätt till såväl hästar som personal. En följd av de utifrån kommande kraven på resultat är också att en uppsnabbning av verksamheten pressas fram, vilket den har gemensamt med företagsvärlden i stort (jfr Wilim 2002:25). För att hästarna ska vara

konkurrenskraftiga måste de ofta startas redan som tvååringar och tidigt "gå snabba tider".¹⁶ Detta innebär en tidig selektion och utslagning av sämre individer. De som inte svarar mot förväntningarna försvinner snart ut ur systemet, ofta redan i fyraårsåldern. Skador och förslitningar är också vanligt bland tävlingshästarna eftersom man inte alltid har tid att vänta in den individuella fysiska och psykiska mognaden. Redan i unga år har därför många hästar en historia av behandlade ledskador och benhinneinflammationer bakom sig. I slutändan förkortas såväl deras aktiva år som tävlingshästar som livslängden. I jämförelse har amatörtränaren ett större spelrum genom att inte ha någon press på sig från hästägare och fler möjlighet att prova olika lösningar.

EN TRAVHÄST I AKTIEPORTFÖLJEN?

Dagens hästägare skiljer sig på många sätt från den tidiga travsportens. Inte bara kraven de ställer på tränaren har förändrats, utan även deras bakgrund och motiv till hästägandet. Travsporten har kommit att bli allt mer av en sport för de rika, för dem som har möjlighet att göra av med stora summor pengar utan garanti att få igen dem och som i utbyte önskar sig lite underhållning. Inte sällan har ägarna aldrig hanterat hästar själva, men tycker det är spännande att följa sin ägodel på träning och i starter. Chansen att få se sin häst på tv eller att få stå med i vinnarcirkeln och fotograferas är lockelser nog för många. Därutöver vill hästägarna kunna få en löpande information av travtränaren, ett par minuters redogörelser för hästarnas senaste träningspass och hälsotillstånd då och då.

Ett nytt sätt att äga travhäst som ut-

vecklats och blivit allt vanligare under de senaste åren är bolagsformen. Det innebär att det inte finns en ensam ägare till hästen utan en grupp av människor, som alla äger varsin andel, till exempel en femtedel, en tiondel eller till och med en hundradel. Andelsbolagets medlemmar kan bestå av kolleger på en arbetsplats eller av en grupp vänner, men det är inte ovanligt att de kommer från helt olika förhållanden och är främlingar för varandra. På Internet finns speciella hemsidor där man kan gå in och teckna sig för en andel i en lovande unghäst, och sedan sköts affärerna av en betald administratör som håller ägarna informerade om hästens förhållanden. För många är lockelserna med denna typ av ägande kostnadsmässiga och sociala. Det blir mycket billigare för varje ägare samtidigt som det ges möjligheter att ha hästägarmöten och fester, dit man kan bjuda in hästens tränare, liksom man tillsammans kan följa hästens framfarter på tävlingsbanan och kanske besöka den i stallet.

Detta kan jämföras med det också allt vanligare sättet att äga aktier i aktiefonder, där man överläter åt andra att välja ut investeringsobjekten. Man har funnit att denna form leder till att aktieägarnas individuella solidariteten med företagen blir mindre, i jämförelse med när man själv har valt ut bolagen att investera i.¹⁷ Man kan därför misstänka att ju större andelsbolaget blir, desto lättare leder det till en distanserad relation mellan ägare och travhäst/travtränare. Genom brist på personlig kontakt riskerar de att avidentifieras för varandra, vilket innebär att relationen dem emellan kan brytas upp när som helst utan samvetsbetänkligheter. Hästen blir till en ekonomisk investering, och som sådan relativt utbytbar. Den vardagliga kontakten med djuret och det personliga förhållningssättet till dennes fram- respek-

tive motgångar minskar. Detta kan i sin förlängning ge stora konsekvenser för såväl tränare som häst – den förra riskerar att förlora de djur han har i sin träning om ägarna har synpunkter på träningsupplägg eller tycker att resultaten uteblir, medan den senare säljs eller skickas till slakt när uppställda förväntningar inte infrias.

KONKLUSION

I ett travlopp är hästarnas positioner i fältet ofta avgörande för tävlingens utgång. Via en metaforisk överföring kan man fråga sig om 2000-talets trav befinner sig i vinnarhållet eller om positionen i dödens är mer överensstämmande med den rådande situation.¹⁸ De förhärskande travpolitiska debatterna låter sig gärna tolkas som att tillståndet snarast påminner om det senare, en position där chanserna till en ljus framtid blir allt sämre i takt med ändrade spelarvanor och minskad ekonomisk tillväxt.

I Sverige är travsporten ingen självständig verksamhet med egen logik. Istället finns det intressen, inte minst statliga, som styr över sportens existens genom att kontrollera spelet på hästar. Den utveckling som travet har genomgått under det senaste seklet har därför på många sätt paralleller och anknytningar till vad som samtidigt har skett i samhället i stort. I takt med att verksamheten har vuxit och kommit att inkludera fler människor, har den i allt högre grad ekonomiserats. Idag är travet mycket kommersiellt präglad, vilket har fått konsekvenser såväl för den enskilde hästägaren, tränaren och travhästen som för sporten i stort. Det kan också konstateras att travvärlden har genomgått en professionaliseringsprocess, där avståndet mellan amatörer och professionella

har ökat. Nya krav på travtränaren har uppstått och nya lösningar har skapats på nya problem. Denna utveckling tog sin början i samband med att spelmarknaden expanderade och började generera stora pengar till sporten.

När utvecklingen går mot att hästarna blir produktionsmedel som måste ge avkastning och travtränarna företagsledare som konkurrerar för sin verksamhets överlevnad, ökar dock oron för att travsportens inre värden ska gå förlorade. Det talas bland annat om "sportens död", till följd av de förändrade villkoren inom tränarrörelsen, där särskilt den starkt ökande förekomsten av catchdrivers upprör många. Man menar att det inte längre är hästarna som står i fokus utan körsvennerna som tävlar mot varandra och blir avgörande för en hästs vinstchans. De sportsliga värdena riskerar då att undergrävas samtidigt som tävlingarna blir mindre intressanta som spelobjekt.

Dagens debatter inom travsporten präglas av en ambivalens som har uppstått inom travet rörande dess status som sport eller spel. Den kris man upplever är inte bara en ekonomiskt sådan, utan lika mycket en ideologisk, där den senare uppstår som en reaktion på misstanken om att sportens och spelets övergripande mål inte längre är desamma. Försöket att införa *Travexpress* är ett symptom på denna kris, där travets grundläggande värden ställs emot varandra i debatten.

NOTER

¹ *Trav och Galoppronden* nr 101/2001:4 (ledaren).

² Enligt en undersökning som *Sydsvenska Dagbladet* lät göra år 2001 har hälften av landets professionella travtränare betalningsproblem och svårt för att ta ut en normal lön. För att överleva

i branschen tvingas många ta extraarbeten vid sidan om sin tränarrörelse. Det sammanfattade budskapet från de aktiva lyder: "Det kommer att gå mot en katastrof för travet om inget görs för hästägare och tränare" (*Sydsvenska Dagbladet* 17 november 2001).

³ Se debatten i *Trav och Galoppronden* under våren 2002.

⁴ Det material som föreliggande uppsats baseras på kommer från många olika håll. Mycket har jag inhämtat genom samtal med människor i branschen, annat vid läsning av travsportens olika tidskriftsorgan, ytterligare annat via de otaliga hemsidor kring trav som finns på Internet. En tids praktik i ett professionellt travtränarstall har också givit mig insikter kring travets vardag, liksom svar på utsända frågelistor till ett antal hästägare. Alla dessa källor har tillsammans bidragit till att utveckla en förståelse för travsporten, och det är på denna som min analys är baserad.

⁵ Siffrorna kommer från Svenska Travsportens Centralorganisations (STC) presentationsmaterial.

⁶ ATG står för AB Trav och Galopp, och drivs genom avtal mellan den svenska staten, STC och STG (galoppsportens centralförbund).

⁷ Se STC:s hemsida, <http://www.travsport.se/>.

⁸ *Trav och Galoppronden* nr 89/2001:8 (gästkrönika).

⁹ *Trav och Galoppronden* nr 17/2002:16 (insänt).

¹⁰ Denna information tillhandahålls bland annat på Aftonbladets hemsida, <http://www.aftonbladet.se/spel/>.

¹¹ ATG nöjer sig dock inte med de spelare man har nått så här långt. Som ett led i att försöka locka unga kvinnliga spelare har man en alldeles speciell prägel på onsdagens travprogram på TV4 (Vinnare V64). I en mycket omdebatterad halvtimme varvas delar av travlopp med att bl.a. Sven Melander berättar roliga historier. Programmet har fått utstå mycket kritik från såväl aktiva inom travet som spelare, vilka menar att det förlöjligar sporten.

¹² Ett steg längre i denna utveckling har man kommit i USA, där den enorma mängden hästar samt det faktum att de bara tävlar under ett par år har medfört att hästarna har avindividualiserats ytterligare. Det finns inte längre utrymme för några profiler bland de tävlande hästarna, utan de representerar ofta enbart ett nummer.

¹³ *Trav och Galoppronden* nr 78/2001:8 (krönika).

- ¹⁴ I Sverige finns det för tillfället åtta stycken catchdrivers, där Erik Adielsson år 2001 var den mest framgångsrike.
- ¹⁵ *Nya Travrapsodi* nr 5/2001:10–11.
- ¹⁶ Travarnas resultat räknas alltid i kilometertider, oavsett längd på löpningen. Ett lopp i 1,15-tempo är ett snabbt lopp, det har då tagit hästen en minut och femton sekunder att springa en kilometer. Även vid träningar används dessa tider för att ha kontroll över hur bra hästarna arbetar och för att inte pressa upp farten för tidigt, innan hästarna är mogna för det.
- ¹⁷ Sådan forskning pågår bland annat inom Fredrik Nilssons och Kjell Hansens projekt "Att spekulera i framtiden".
- ¹⁸ Vinnarhålet kallas den position i ett travlopp som är i rygg på det ledande ekipaget. Härifrån kan – om en lucka uppstår – ofta tämligen utvilade hästar styras ut för att på upploppet med lätthet trava förbi den utmattade ledarhästen. Dödens kallar man den position som är utvändigt om ledaren. Den häst som ligger i dödens har en längre väg att springa än hästen innanför, samtidigt som den måste ta emot allt luftmotstånd själv. Därför krävs det en mycket stark häst för att ha någon vinstchans från denna position.

LITTERATUR

- Andersson, Said, 1973. "Travsporten i Sverige. Uppkomst och spridning, publik och ekonomi." I: *Choros* nr 68. Kulturvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Ettrup, Flemming, 1991. *Gå med i Lunden. Dansk travsports historie*. Charlottenlund: Det Danske Travelskab.
- Johansson, Ella, 1994. *Skogarnas fria söner. Maskulinitet och modernitet i norrländskt skogsarbete*. Stockholm: Nordiska museets handlingar 118.
- Parry, Noel & Parry, José, 1977. "Social Closure and Collective Social Mobility." I: Richard Scase (ed.): *Industrial Society: Class, Cleavage and Control*. London: Allen & Unwin.
- Parsons, Talcott, 1964. *Essays in Sociological Theory*. New York: The Free Press.
- Peterson, Tomas, 1991. "Professionsbegreppet och idrottsforskningen." I: Göran Patriksson (red.), *Aktuell beteendevetenskaplig idrottsforskning*. Sveriges årsbok 1991.
- Peterson, Tomas, 1989. *Leken som blev allvar*. Lund: Arkiv.
- Willim, Robert, 2002. *Framtid.nu. Flyt och friktion i ett snabbt företag*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion AB.
- Östervall, Ilse, 1997. *Travboken*. Västerås: Ica.

SUMMARY

In the death position?

Professionalization in harness racing

There is a crisis in Swedish harness racing! This is a widely held opinion by trainers and horse owners in the business. Economic expectations are no longer fulfilled by the actual development; training businesses go bankrupt, and the gamblers desert the racing arenas. Today, harness racing is not only a sport but also a gambling market, which leaves its marks on the economy, the ideology and the everyday life of trainers, owners and horses. The aim of this article is to discuss some of the processes that have given the business its current shape, focusing especially on professionalization.